

УДК. 911.2.502.4

ПРИРОДООХОРОННІ ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТИ У СТРУКТУРІ ГЕОТУРИЗМУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Ю. Зінько, О. Шевчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Розглянуто в методологічному і методичному аспектах роль і місце природоохоронних геоморфологічних об'єктів у геотуризмі – інноваційній формі пізнавального туризму. Для західного регіону України проаналізовано види і функції геотуристичних об'єктів, а також наявні й проєктовані геотуристичні траси, створені на їхній базі. Запропоновано проєкт міжнародного геопарку «Скелясті Бескиди» (НПП Сколівські Бескиди і Поляницький РЛП) в Українських Карпатах як території з багатою геоспадщиною та значним геотуристичним потенціалом.

Ключові слова: природоохоронні об'єкти, геоспадщина, геотуризм, атракції, траси, геопарк.

Геотуризм є новим напрямом прикладних геолого-геоморфологічних досліджень та різновидом (формою) туристичних занять. Сучасний стан використання цього терміна засвідчує, що він означає передусім специфічну форму туризму. За визначенням Т. Слонка та А. Кісінської-Свідзеської [31], геотуризм – це розділ пізнавального туризму, що ґрунтується на вивченні геологічних (геоморфологічних) об'єктів і процесів, а також отриманні від контакту з ними естетичних вражень.

Геотуризм, як інноваційне поняття у туризмі, має також інші інтерпретації, його широко використовують як робоче поняття на міжнародних наукових конференціях. Зокрема, П. Рожицький [30] розглядає геотуризм як певний різновид краєзнавчого туризму, що в деяких моментах може мати багато спільних рис із кваліфікованим (активним) туризмом.

У геотуризмі пропонують виділяти такі похідні терміни: геотуристичні об'єкти – геологічні (геоморфологічні) об'єкти, що є предметом зацікавлення туристів (каньйони, скелі, печери); геотуристичні явища – явища, пов'язані з сучасними геолого-геоморфологічними процесами (гейзери, еолові процеси, берегова діяльність хвиль). Геотуристичні об'єкти та явища становлять геотуристичні атракції [31].

Ще один важливий термін – геотуристичні траси, що охоплюють геотуристичні атракції, розміщені вздовж спеціально розробленого шляху. З наукових публікацій останніх років випливає, що цей термін співіснує з терміном “геологічні подорожі”, а для геотуристичних трас часто використовують термін “геотріпи” або “геомаршрути” [28].

У науково-методичному плані розглянемо проблематику співвідношень між складовими геотуризму (об'єкти, явища, траси) та природоохоронними геоморфологічними об'єктами (ПГО). ПГО, на нашу думку, – це цінні у пізнавально-науковому та естетичному значенні форми рельєфу і морфодинамічні процеси (геосайти або геоморфосайти), що можуть мати заповідний статус або бути потенційними об'єктами для заповідання.

Унікальні за формою і генезисом форми рельєфу й рельєфотворні процеси разом з цінними геологічними утвореннями є предметом дослідження спеціальної дисципліни – геоконсервації. Тісні взаємовідношення між геоконсервацією і геотуризмом зумовлені їхнім спільним зацікавленням такими напрямками, як освіта, наукові дослідження, популяризація наук про Землю та рекреаційне використання геолого-геоморфологічних об'єктів [31].

Цінні в науково-пізнавальному і естетичному плані геоморфологічні об'єкти залежно від провідної функції можуть бути потрактовані як природоохоронні, освітні та геотуристичні об'єкти [25]. Причому геотуристичні об'єкти можуть мати заповідний статус (наприклад, пам'ятка природи) і одночасно відповідати певним критеріям туристичного плану, серед них – мальовничість (натуральність), доступність і наявність умов для огляду, інформаційна та інфраструктурна забезпеченість [1, 18, 24]. Очевидно, що не кожен ПГО може відповідати вимогам геотуристичного об'єкта.

ПГО широко використовують у пізнавальному й туристичному аспектах на території геопарків – нової міжнародної категорії збереження геоспадщини, що має високі геотуристичні можливості та забезпечує розвиток знань і уявлень людей про історію Землі [21, 33, 34]. Геопарк – це територія з визначною геологічною спадщиною і розробленою програмою (стратегією) сталого розвитку.

Геопарки створюють на базі природоохоронних територій (резерватів, ландшафтних і національних парків) та охоронних історико-культурних місцевостей (парків культури, історичних центрів). Згідно з Програмою розвитку геопарків ЮНЕСКО щороку передбачено надавати статус 20 територіям.

Проблематика використання ПГО в геотуризмі важлива для України, зокрема, низки її геолого-геоморфологічних територій. Оцінимо можливості використання ПГО для організації геотуризму на прикладі головних геоморфологічних підобластей Західної України: Західного Полісся, Волинської височини, Малеого Полісся, Західного Поділля, Передкарпаття, гірської частини Українських Карпат та Закарпатської низовини.

Питанням вивчення та популяризації ПГО Західної України для потреб пізнавального і краєзнавчого туризму присвячена низка наукових і науково-популярних публікацій, а також спеціальні науково-популярні видання (путівники). У наукових публікаціях розглядають рекреаційний потенціал печерних і скельних утворень [6, 16, 20], а також дидактичні можливості низки унікальних форм – вулканічних, льодовикових [12]. Для деяких регіонів (Українські Карпати, Розточчя, Західне Полісся, Подільське Придністер'я) розроблено тематичні геологічні екскурсії, що є складовою частиною програм конференцій і семінарів [15, 23, 26]. Ці екскурсії ґрунтуються на геологічних об'єктах (стратиграфічних, літологічних, палеонтологічних), а також охоплюють відомі й маловідомі ПГО. Значну роль у справі популяризації геоспадщини відіграють каталоги геологічних об'єктів [3, 4], науково-популярні видання стосовно окремих регіонів або геолого-геоморфологічних місцевостей [5, 13, 17, 19].

Водночас для західного регіону України є низка наукових і практичних проблем щодо оцінки та використання ПГО в геотуризмі. Зокрема, необхідна розробка переліку (каталогу) геотуристичних об'єктів, проведення оцінки і типізації ПГО як геотуристичних атракцій, обґрунтування та інформаційно-інфраструктурне забезпечення геотрас з використанням геоморфологічної спадщини. Досить актуальне виділення потенційних територій, багатих на унікальні геолого-геоморфологічні утворення, щодо можливості їхньої номінації в категорію європейських геопарків.

Нижче наведено оцінку і типізацію ПГО західного регіону щодо критеріїв геотуристичних об'єктів, а також проаналізовано наявні й перспективні геотуристичні траси на базі ПГО. Розглянуто також геомісцевості Українських Карпат з багатою геоморфологічною спадщиною щодо можливості створення на їхній базі геопарку.

Методичні питання місця ПГО у структурі геотуризму проаналізовано за базовими підходами та розробками у галузі геоконсервації та геотуризму [21, 31]. Для цього використано типізацію ПГО [4, 7] та зіставлено їх з головними видами занять у геотуризмі [30, 31]. На рисунку (рис. 1) зображено блокову структурну схему взаємодієв'язності між базовими геотуристичними поняттями (геотуристичні атракції, геотуристичні траси) і типами заповідних геоморфологічних об'єктів. ПГО можуть бути геотуристичними об'єктами та явищами й атракціями геоморфологічного типу. Відповідно, геотуристичні об'єкти геоморфологічного типу (ГОГТ) можна розділити за морфологією і генетичними особливостями, функціями та категорією заповідання на певні групи (див. рисунок 1).

Заповідні об'єкти ГОГТ бувають таких категорій, як пам'ятки природи, заказники, а також можуть перебувати на території високорангових заповідних територій (заповідники, національні та регіональні ландшафтні парки).

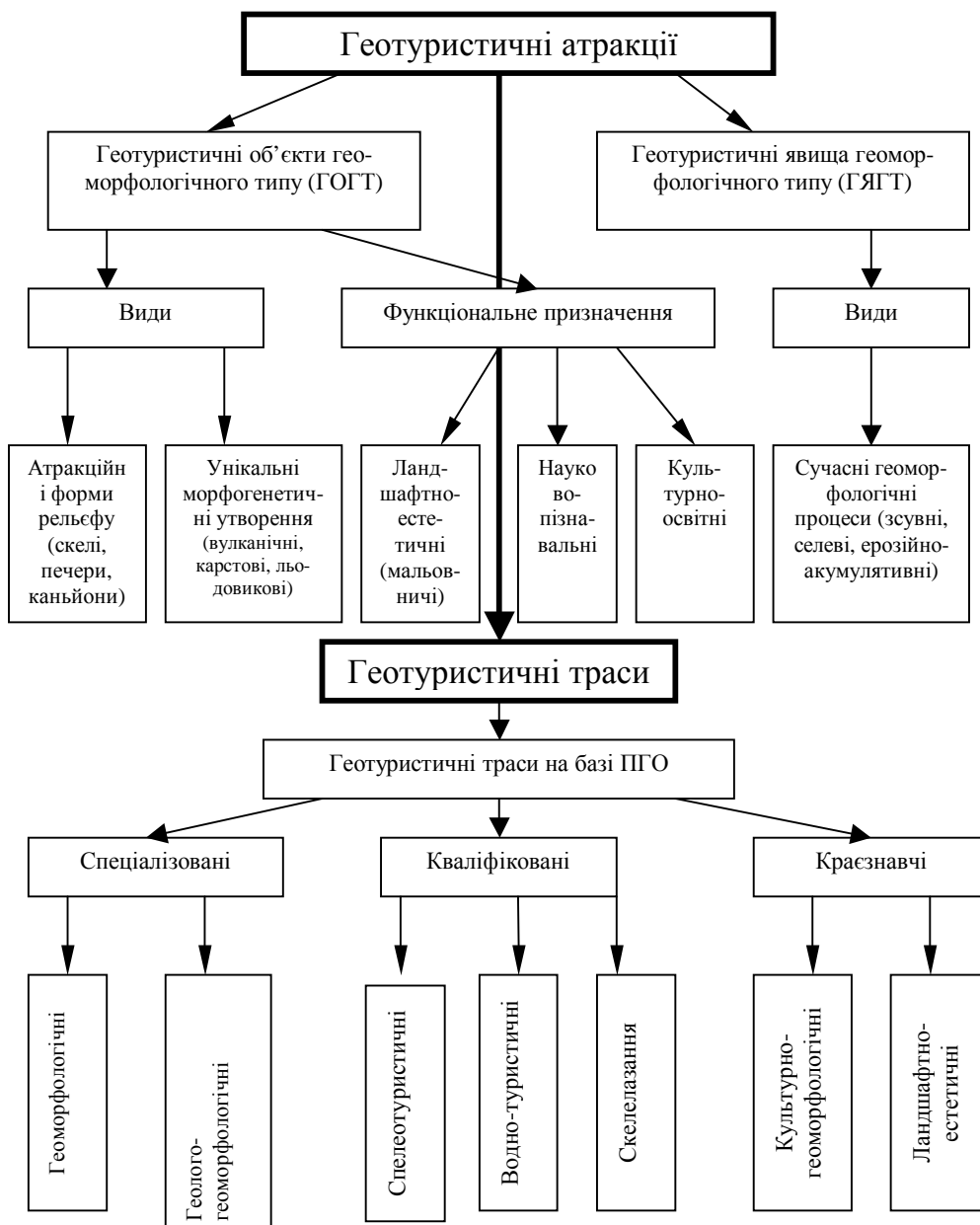
Як звичайно, є два різновиди ГОГТ заповідних форм рельєфу: одні з них мають пізнавально-естетичну привабливість як, наприклад, печери, скелі, каньйони; інші репрезентують унікальні за генезисом генетичні утворення, наприклад, вулканічні, льодовикові, карстові. Функціональне призначення ГОГТ можна розглядати з погляду їхнього потенційного використання для певних видів маршрутів (подорожей) і конкретних груп туристів. Як свідчать науково-методичні розробки в галузі геотуризму [26, 31] та практика організації геотурів [22, 28], щораз більший акцент роблять на естетичній оцінці рельєфу (унікальність форм, композиція, фотогенічність, оглядовість, поєднання з іншими елементами ландшафту), а також взаємовідношенні між формами рельєфу й об'єктами культурної та історичної спадщини, традиційними заняттями місцевого населення [1, 18, 28].

Щодо формування геотуристичних трас на базі ПГО, то можна виділити такі їхні групи (див. рисунок):

- спеціалізовані з відвідуванням, ознайомленням та вивченням унікальних власне геоморфологічних утворень, а також їхньої геологічної складової. Вони орієнтовані на науковців та освітньо-навчальні групи (студенти, школярі). Добрим прикладом організації таких спеціалізованих геотуристичних трас є низка національних парків світу: Гранд Каньйон у США, Столові Гори в Польщі [29], Чеський Рай [27, 29];
- кваліфіковані (спелеологічний, скелелазання, водно-туристичний) з використанням спеціальних технік і спорядження для проходження атракційних форм рельєфу (печери, скелі, каньйони), де питанням вивчення цих об'єктів відводять доповнювальну роль;
- краєзнавчі з отриманням інформації про геоморфологічну спадщину, культурні та історичні об'єкти регіону та широким використанням естетично-ландшафтних оцінок для окремих геоморфологічних об'єктів і культурно-геоморфологічних комплексів [1, 18, 28].

У західному регіоні України є значна кількість геоморфологічних об'єктів, що мають заповідний статус, переважно пам'яток природи. Особливо значна їхня кількість на Західному Поділлі та в гірській частині Українських Карпат [8, 9, 10]. З погляду кри-

теріїв, які ставлять до геотуристичних об'єктів (мальовничість, доступність і наявність умов для огляду, інформаційно-інфраструктурна забезпеченість), для Західного Поділля і гірської частини Українських Карпат можна виділити такі різновиди ГОГТ:

Природоохоронні геоморфологічні об'єкти в структурі геотуризму.

а) *скельні та скельно-печерні утворення*. Серед найвідоміших і відвідуваних у Карпатському регіоні є Скелі Довбуша (Бубнище), Скелі Довбуша (Яремча), Урицькі Скелі, Розгірче, Протяте Каміння та Соколове Каміння, Писаний Камінь, Кам'яна Багачка; у Західному Поділлі – Камінь-Велетень (Підкамінь), Чортові Скелі, Дівочі Скелі, Сеноманські Скелі (Велетні), Гостра Скеля;

б) *печерні утворення*. Найдоступніші й найбільше відвідувані на Західному Поділлі печери Млиники, Кристальна та Вертеба;

в) *останцеві форми*. На Поділлі найвідомішими останцевими утвореннями завдяки розташованим тут історичним і природничим об'єктам є гора Високий Замок, гори Божа, Бона, Чортова гора, низка товтрових горбів Природного заповідника «Медобори» і Національного природного парку «Подільські Товтри», у Карпатському регіоні до цього різновиду ГОГТ можна зачислити гори Чернечу, Косівську, Хустську, Мукачівську;

г) *реліктові форми*. У Карпатському регіоні найпривабливіші льодовикові кари північного схилу Чорногори, курумні утворення Горганів;

д) *каньйоноподібні відрізки долин і водоспади*. На Західному Поділлі найпопулярнішими серед туристів є фрагмент Дністерського каньйону, каньйон Смотрича, водоспад Джуринський (Нирківський), у Карпатському регіоні – каньйоноподібні відтинки Пруту й Черемошу, водоспади Пробій, Манявський, Шешорські (Сріблясті).

ГОГТ за функціональним призначенням можна розділити на науково-пізнавальні, культурно-освітні та мальовничі (ландшафтно-естетичні).

У гірській частині Українських Карпат до науково-пізнавальної групи ГОГТ можна зачислити, наприклад, печери масиву Малої і Великої Угольки, Скелі Довбуша (Яремча), скелі Крушельниці. Культурно-освітня група ГОГТ тут представлена [9] Скелями Довбуша (Бубнище), скелями Розгірче, Урицькими скелями, скелею Писаний Камінь, а група мальовничих ГОГТ – скелями з унікальними формами – Кам'яна Багачка, Жаба, Кам'яні Ворота, Протяте Каміння.

Науково-пізнавальна група ГОГТ Західного Поділля представлена відкритими для огляду печерами (Млиники, Вертеба, Кривченська (Кристальна), а також тими, які використовують переважно для спелеотуристичних цілей (Оптимістична, Озерна); скельними утвореннями та останцевими горбами північного краю Поділля, Придністер'я та Подільських Товтр. До складу ГОГТ культурно-освітнього призначення належать гора Високий Замок, Замкова гора, Страдчанська печера, а до групи мальовничих (ландшафтно-пейзажних) – передусім скелі Кам'яний Триніг, Касперівський Сфінкс, Голова Витязя, Кам'яний Велетень.

Геотуристичні траси на базі ПГО в Західній Україні також найбільше представлені в гірській частині Українських Карпат та на Західному Поділлі. Наявні й пропонувані геотуристичні траси, наведені у таблиці, є підсумком узагальнення наукових розробок у галузі геоморфології, археології та історії культури, а також практики проведення туристичних маршрутів туроператорами і туристичними організаціями [5, 14]. Для аналізованих двох геоморфологічних підобластей можна виділити чотири наявні геотуристичні маршрути на базі заповідних геоморфологічних об'єктів: до скель Довбуша (Яремча), печери Придністер'я і Дністровський каньйон (Подільське Придністер'я) та Кам'яне кільце довкола Вижицького національного парку; а також два проєктовані геотуристичні маршрути на базі заповідних скельних утворень Бескидів та вулканічних феноменів Закарпаття. Ці геотуристичні траси мають спеціалізоване (геоморфологічне

і геолого-геоморфологічне), кваліфіковане (спелеологічне, альпіністське, водно-туристичне) та краєзнавче (культурно-геоморфологічне і ландшафтно-естетичне) призначення. Для більшості з них створене інформаційне (геологічні і краєзнавчі путівники) й інфраструктурне (облаштований доступ до об'єктів, ознаковані траси) забезпечення. Одночасно треба пам'ятати, що геоморфологічні атракції згаданих трас широко використовують для природничо-культурних екскурсійних турів [13, 14].

Наявні й пропонувані геотуристичні маршрути заходу України з використанням геоморфологічної спадщини

Назва	Характер заповідання	Тип	Забезпеченість
Скелі Довбуша (урочище Дрибки, Яремча)	Карпатський національний парк, геологічна пам'ятка природи	Краєзнавчий (культурно-геоморфологічний)	Ознакування маршруту протяжністю 3,5 км. Інформаційні щити, буклет, карта
Дністерський каньйон	Ландшафтний регіональний парк, численні геолого-геоморфологічні пам'ятки природи	Спеціалізований геолого-геоморфологічний, кваліфікований (водно-туристичний), краєзнавчий (ландшафтно-естетичний і культурно-геоморфологічний)	Протяжність – кілька десятків кілометрів. Геологічні і краєзнавчі путівники.
Печери Придністер'я	Геологічні пам'ятки природи місцевого і державного значення	Спеціалізований (геолого-геоморфологічний), кваліфікований (спелеотуристичний), краєзнавчий (культурно-геоморфологічний)	Протяжність оглядових частин Кривченської печери – 2,8, Млинки – 3,5, Вертеби – 1,5 км. Протяжність маршрутів для спелеотуристів – кілька сотень кілометрів. Карто схеми печер
Кам'яне кільце парку	Геологічні пам'ятки природи околиць Вижницького НПП	Спеціалізований (геолого-геоморфологічний), кваліфікований (скелелазання), краєзнавчий (культурно-геоморфологічний)	Протяжність ознакованої частини – 15 км. Краєзнавчий путівник
Скелясті Бескиди (проектований на базі Скель Довбуша (Бубнище), Урицьких скель та скель «Острова Пасхи»)	Геологічні пам'ятки природи НПП «Сколівські Бескиди» і Полянського РЛП	Спеціалізований (геолого-геоморфологічний), кваліфікований (скелелазання), краєзнавчий (культурно-геоморфологічний і ландшафтно-естетичний)	Протяжність ознакованої частини – 15 км (планують продовжити до 35 км). Краєзнавчі путівники
Вулканічне кільце Закарпаття (проектований на базі природоохоронних вулканічних утворень)	Наявні й проектovanі геологічні пам'ятки природи (Мукачівська гора, Хустський останець, Вороновські скелі), РЛП «Зачарована долина»	Спеціалізований (геолого-геоморфологічний), краєзнавчий (культурно-геоморфологічний і ландшафтно-естетичний)	Проектована протяжність – 120 км. Краєзнавчі путівники

Для обґрунтування геотуристичних атракцій міжнародного рівня виконано комплексний аналіз визначних геолого-геоморфологічних місцевостей Українських Карпат, які потенційно можуть стати геопарками. Проаналізовано території з визначною геоспадщиною згідно з критеріями, які використовують для геопарків, та проведено селекцію найперспективніших геомісцевостей щодо створення геопарків в Українських Карпатах.

Території, що претендують на включення їх у міжнародну мережу геопарків, повинні відповідати таким критеріям [33, 34]:

- території охоплюють визначену кількість надзвичайно важливих об'єктів геологічної (геолого-геоморфологічної) спадщини, що мають наукову та освітню цінність, унікальність та рекреаційну привабливість;
- на цих територіях розвивається геотуризм, який сприяє формуванню уявлення і знань пересічних людей про геоспадщину;
- тут демонструють методи охорони (збереження) об'єктів неживої природи;
- значну увагу приділяють співпраці з місцевими жителями, що сприяє освітньому і соціально-економічному розвитку громади.

Фактологічною основою цього дослідження стали наукові публікації з геолого-геоморфологічної будови Карпат, каталоги й путівники об'єктів геоспадщини Карпат [3, 4], а також бази даних визначних об'єктів неживої природи геологічних служб, природоохоронних установ та науково-дослідних організацій. Для комплексного аналізу геомісцевостей-кандидатів на створення геопарку використано такі науково-дидактичні вимоги, рекомендовані Програмою ЮНЕСКО щодо геопарків: характер об'єктів геоспадщини, сучасний стан охорони, наукове забезпечення гео- та історико-культурної спадщини, освітнє забезпечення, доступність об'єктів і наявність планів перспективного розвитку території. На підставі експертних оцінок до списку кандидатів щодо створення геопарків уведено 11 визначних геолого-геоморфологічних місцевостей, що мають природоохоронну та історико-культурну цінність [11] і певний рекреаційний потенціал. Серед них – скельні комплекси Урицьких скель, Скель Довбуша та Кам'яне кільце Буковинських Карпат зі значним спектром скельних форм, геологічних відслонень та слідами багатівкової історії освоєння; урочище Старуня з видатними знахідками викопної фауни та грязьовими вулканами; зона Пеннінських вапняків у межах Угольського масиву КБЗ з унікальними тектонічними стрімчаками та різноманітним печерно-скельним комплексом; гірські виробки Мужівського рудника з можливою демонстрацією багатівкового розвитку гірничої справи; Чорногірський масив з доброю експонованістю альпійських та тектонічних форм рельєфу; долина р. Прут на відтинку Яремча–Делятин з відомими у науковій та популярній літературі геоморфологічними й геологічними утвореннями; місце падіння Княгиницького метеорита, уламки якого є в музеях 150 міст світу; останцеві вулканічні форми Закарпаття з багатою мінералого-петрографічною та геоморфологічною спадщиною; українська частина Мармароського масиву з численними відслоненнями палеозойських гірських порід та різноманіттям тектонічних форм. Аналіз наукового та освітнього забезпечення об'єктів геоспадщини в Українських Карпатах та оцінка їхнього історико-культурного надбання, доступності для відвідування, а також наявності перспективних планів розвитку дали змогу виділити дві групи першочергових об'єктів, для яких треба виконати проектні та організаційні роботи з підготовки території для створення геопарку [11]. Найперспективнішими щодо створення за критеріями науково-освітньої обґрунтованості гео- та історико-культурної спадщини, а також можливостями реалізації програм

сталого розвитку є такі геомісцевості, як урочище Старуня, скелі Довбуша та Урицькі скелі. Другу групу за перспективністю створення геопарку становлять такі місцевості: місце падіння Княгиницького метеорита та за аналогією до Польських Карпат – зона Пеннінських стрімчаків на території КБЗ.

Як перспективну територію розроблено проект геопарку “Скелясті Бескиди”, який повинен охопити низку типових та унікальних скелястих утворень Скибових Карпат. Його основу повинні становити відомі скельні комплекси Скелі Довбуша (біля с. Бубнище) та Урицькі скелі – найвідоміші в Українських Карпатах скельні утворення з багатою геолого-геоморфологічною та історико-археологічною тематикою. Одночасно вони є найбільш відвідуваними рекреаційними об'єктами геоспадщини в регіоні. Згідно з попередніми проектними розробками, геопарк «Скелясті Бескиди» можна сформувати на базі двох великопросторових природоохоронних територій – Поляницького РЛП з комплексною пам'яткою природи Скелі Довбуша та південної частини НПП «Сколівські Бескиди» з комплексом Урицьких скель. У проектуваному геопарку, окрім згаданих вище скельних комплексів, представлені також скельні групи (Острий Камінь, Ямельницькі скелі, Комарницькі скелі, скелі Розгірче) та поодинокі скелі (Верхне Синьовидне, Кам'янистий, Кобилів, Крушельниця). Завдяки виходам стійких ямненських пісковиків на цій території спостерігають численні скельні урвища (стілки) природного та штучного (кар'єри) походження. Цей перелік скельних феноменів доповнюють гідрогеоморфологічні об'єкти – водоспади Кам'янка та Гуркало, численні “шипоти” (мікропороги) на ріках Стрий та Опір і їхніх притоках. Більшість зі згаданих об'єктів геоспадщини – скельні комплекси, групи та окремі скелі, водоспади, – одночасно мають багату історико-культурну спадщину. Зокрема, Урицькі скелі репрезентують низку артефактів, пов'язаних з будівництвом дерев'яної давньоруської фортеці Тустань, у Скелях Довбуша наявний широкий спектр об'єктів історико-культурної спадщини – дохристиянські ритуальні зображення та печерні культові об'єкти дохристиянських часів, а в скельній групі Розгірче – залишки скельного монастиря [8]. Завдяки історико-культурній та геолого-геоморфологічній атракційності скельних комплексів Скель Довбуша й Урицьких скель, інших скельних груп, а також водоспадів ця територія є важливою для пізнавальних туристичних маршрутів. На базі цих об'єктів із залученням місцевого населення формують групи обслуговування туристичних потоків з екскурсів, провідників для надання послуг активного туризму (кінні прогулянки), а також забезпечують харчування. Для пропаганди геоло-геоморфологічної спадщини цієї місцевості та підготовки до створення на її базі геопарку важливим є:

- 1) формування спеціалізованих дидактичних стежок до головних скельних комплексів (Скелі Довбуша, Урицькі скелі);
- 2) уведення об'єктів геоспадщини до складу наявних тематичних (краєзнавчих) стежок;
- 3) створення нових туристичних продуктів на засадах використання цінних об'єктів неживої природи – відпочинкових, кваліфікованих, пізнавальних, культурологічних;
- 4) забезпечення інформаційними та освітніми виданнями для популяризації культурної і природничої спадщини цієї унікальної території.

Для ширшого використання геоморфологічної спадщини в розвитку геотуризму на території Західної України необхідна розробка регіональних каталогів об'єктів геотуризму з використанням комплексних методик інвентаризації та рекреаційної оцінки

охоронних геолого-геоморфологічних об'єктів [6, 7, 9]. Під час підготовки необхідно використати досвід створення каталогів об'єктів геоконсервації [32]. Важливою є також розробка проектів геотуристичних трас та відповідне їхнє інформаційне (карти, геолого-геоморфологічні путівники) та інфраструктурне (ознакування й облаштування об'єктів) забезпечення, а також тісна взаємодія з організаторами туризму (туроператорами) та громадськими туристичними організаціями. На порядок денний виходить створення на заході України одного або двох геопарків – складових європейської мережі, що повинні стати науковими, освітніми та екотуристичними закладами, які демонструватимуть зразки сталого розвитку визначних геолого-геоморфологічних місцевостей.

1. Борсук О.А., Лихачёва Э.А., Тимофеев Д.А. Эстетика рельефа и её изучение // 250 лет Московскому университету. 120 лет И.С. Щукину. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 2005. – С. 582–584.
2. Волошин П., Богущкий А., Зінько Ю. Організація геотріпів у басейні Бугу // Туристично-краєзнавчі дослідження. – К., 1998. – Вип. 1.
3. Геологические памятники Украины: Справочник-путеводитель. – Киев, 1985 – 342 с.
4. Геологічні пам'ятки України. – К., 2006. – Т. 1. – 318 с.
5. Заник В., Дутка Т. Загадкова велич Протятих Каменів // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2007. – № 1 (13). – С. 8–15.
6. Зінько Ю., Русенко А., Шевчук О. Рекреаційна оцінка печер Подільського Придністров'я // Українська геоморфологія: стан і перспективи. – Львів, 1997. – С. 284–287.
7. Зінько Ю., Гнатюк Р., Шевчук О. Підходи до природоохоронної паспортизації скельних утворень Поділля // Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття. – Гримайлів, 2003. – С. 165–178.
8. Зінько Ю., Брусак В., Гнатюк Р., Кобзак Р., Ковальчук І., Кравчук Я. Стан і перспективи охорони геоморфологічних об'єктів Українських Карпат // Заповідна справа в Галичині, на Поділлі та Волині. – Львів: УкрДІТУ. – 2004. – Вип. 14.8 – С. 213–223.
9. Зінько Ю.В. Регіональний природоохоронно-геоморфологічний аналіз території Західної України // Вісн. ЛНУ. Сер. геогр. – 2005. – Вип. 32. – С. 358–366.
10. Зінько Ю.В. Дослідження, охорона та використання геоморфологічної спадщини на великопросторових заповідних територіях Західної України // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2006. – Вип. 33. – С. 99–111.
11. Зінько Ю.В., Гнатюк Р.М., Благодир С.Ф. Проблематика створення геопарків в Українських Карпатах // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських карпат і прилеглих територій. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 274–281.
12. Иванов Б.Н. Следы оледенения Украинских Карпат // Наук. зап. Чернів. ун-ту. Сер. геол.-геогр. наук. – 1950. – Т. VIII. – Вип. 2. – С. 41–48.
13. Коржик В. Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму. – Чернівці, 2002. – 112 с.
14. Туроператор «Оксамит-КЛ»: Путівник-пропозиція. – Тернопіль, 2007. – 36 с.
15. Путівник геологічних екскурсій: II геодинамічна школа для геологів-зйомщиків України. – Львів; Яремча; Рахів; Берегове: ДП “Західургеологія”, 2004. – 35 с.
16. Рідуш Б. Скельно-печерні природно-антропогенні комплекси в ландшафтах Українських Карпат // Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat: Wybrane aspekty. – Sosnowiec, 2004. – S. 175–186.
17. Стежками Карпатського парку: Путівник. – Коломия: ВАТ “Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 2004. – 16 с.
18. Стецюк В. Естетична функція рельєфу України у контексті екологічної геоморфології // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат та прилеглих територій: Матеріали міжнар. семінару. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 150–162.
19. Стойко С., Єрмоленко Ю. Карпати очима допитливих. – Львів: Каменяр, 1980. – 82 с.

20. Черныш И.В. По сталактитовым пещерам Закарпатья // Карпатские заповедники. – Ужгород, 1966. – 92 с.
21. Alexandrowicz Z. Geopark – nature protection category aiding the promotion of geotourism (Polish perspective) // GeoTurystyka. – 2006. – № 2 (5). – S. 3–12.
22. Alexandrowicz Z., Alexandrowicz S. W. Geoparks – most valuable landscape parks in Southern Poland // Geological heritage concept, conservation and protection policy in Central Europe. – Cracow, 2003. – S. 11–12.
23. Bogucki A., Woloszyn P., Gerasimow L., Wysocka A. Budowa geologiczna Roztocza Ukraińskiego // Budowa geologiczna Roztocza (100-lecie badań polskich geologów). – Wycieczka D: Roztocze Rawsko-Lwowskie. – Lublin, 1998. – S. 245–265.
24. Borbala B., Gabor M. Ecotouristic survey of the Hungarian geographical values // Geotourism – new dimensions in XXI century tourism and chances for future development (2nd International Conference GEOTOUR 2005). – Krakow, 2005. – S. 10–12.
25. Cabaj W., Leśniak T. Valuation of abiotic nature objects // Geotourism – new dimensions in XXI century tourism and chances for future development (2nd International Conference GEOTOUR 2005). – Krakow, 2005. – S. 13–15.
26. Geosites of middle Dnister River Valley. – Kyiv; Kamianets-Podilsky, 2006. – 106 p.
27. Migoń P., Pijet-Migoń E. Czeski Raj – nowy europejski geopark // GeoTurystyka. – 2006. – № 4 (7). – S. 21–32.
28. Miśkiewicz K. Geoturystyka, geochrona i edukacja geologiczna w tematach XXXII Międzynarodowego Kongresu Geologicznego (Florencja 20–28 sierpnia 2004 r.) // GeoTurystyka. – 2005. – T. 2. – № 1 (2). – S. 57–62.
29. Pulinowa M.Z. Ścieżka skalnej rzeźby w Górach Stołowych – Park Narodowy Gór Stołowych. – Kudowa Zdrój, 2000. – 30 s.
30. Rozycki P. Klasyfikacja współczesnych form turystyki // GeoTurystyka. – 2005. – T. 2. – № 1 (2) – S. 13–23.
31. Słomka T., Kicińska-Świederska A. Geoturystyka – podstawowe pojęcia // GeoTurystyka. – 2004 – T. 1. – № 1. – S. 5–7.
32. Słomka T., Kicińska-Świederska A., Doctor M. Katalog obiektów geoturystycznych w Polsce. – Krakow, 2006. – 206 s.
33. UNESCO Geoparks Programme – a new initiative to promote a global network of geoparks safeguarding and developing selected areas having significant geological features // Hundred and fifty-sixth Session. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Executive Board. – Paris, 1999. – S. 1–4.
34. <http://perso.wanadoo.fr/resgeol/etiteg.html> – What's a European Geopark?!

**NATURE PROTECTED GEOMORPHOLOGICAL SITES AS
A GEOTOURISM COMPONENT IN WEST UKRAINE**

Yu. Zinko, O. Shevchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko St., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Within the framework of methodological studies there is discussed the role and state-of-the-art of nature protected geomorphological sites (GMS) in geotourism which is considered to be a novel kind of educational tourism. The types and functions of geotourism sites as well as the existing and the envisaged geotourism routes created based on the GMS for the Western region of Ukraine. The project of international geopark “Rocky Beskids” (National nature park Skolivsky Beskidy and Polianitsky Regional Landscape Park) in Ukrainian Carpathian as the territory having a rich geoheritage as well as geotourism potential is presented.

Key words: nature protected sites, geoheritage, geotourism, attractions, routes, geopark.

Стаття надійшла до редколегії 15.07.2007
Прийнята до друку 27.09.2007